

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ

На правах рукопису

БЕЗВЕРХА ЗОЯ АНДРІЙВНА

**ЖАНРОВІ ТА ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛІВ
ПРЕСИ З ПРОБЛЕМ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ АВАРІЇ НА ҐРУНТІ ЇХ
КВАЛІМЕТРИЧНОГО ТА СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ**

Спеціальність 10.01.08 - Журналістика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1997 р.

Дисертація є рукописом

Роботу виконано на кафедрі мови та стилістики Інституту журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ректор Національного університету
"Кієво-Могилянська" академія
кандидат філологічних наук
С.С. Іванюк.

Науковий консультант: завідувача лабораторією соціологічних
досліджень і громадської інформації
НЦРМ АМН України
кандидат медичних наук
В.А. Приліпко.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор В.В. Різун

кандидат філологічних наук,
доцент О.В. Коваль-Костинська

Провідна установа: Національний технічний університет України

Захист відбудеться 24 червня 1997 р. о 10 год. 00 хв.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.08 при Київському
університеті імені Тараса Шевченка за адресою:
252119, м.Київ, вул. Мельникова, 36/1, Інститут журналістики

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського
університету імені Тараса Шевченка

Автореферат розісланий "20" травня 1997 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради
професор

В.П. Олійник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена:

- беспрецедентністю аварії на Чорнобильській АЕС і відсутністю досвіду інформування населення під час великомасштабних техногенних аварій;
- високим рівнем психосоматичної напруженості потерпілого населення протягом всього післяаварійного періоду, що було спровоковано не лише радіаційним, а й інформаційним фактором;
- великою кількістю населення, що зазнало негативного впливу наслідків аварії на ЧАЕС;
- відсутністю наукових даних про специфіку інформування населення під час техногенних аварій, коли існує реальна загроза для здоров'я і життя, що усвідомлюється людиною, і будь-яка інформація співвідноситься з власним здоров'ям, життям, добробутом;
- тим, що сучасне виробництво досягло таких технологій, за яких людина вимушена жити у суспільстві підвищеного ризику техногенних катастроф.

Проблеми, які торкаються екологічного майбутнього, здоров'я людей і їх повноцінної життєдіяльності, є одними з найактуальніших тем сьогодення.

Г. В. Архангельською, Є. В. Анищенко¹, В. А. Книжниковим², В. В. Бугримом^{3,4} та іншими підкреслювалось, що під час аварії на ЧАЕС населення зазнало стресогенної дії інформації, що надходила по каналах масової комунікації.

Особливістю інформаційної стратегії поставарійного періоду є існування й усвідомлення ризику для життя і здоров'я людей. Ця особливість в сфері діяльності засобів масової інформації викликала до життя нову галузь журналістики, механізми впливу якої вивчені недостатньо, але вони відрізняються від звичних, враховуючи елемент ризику, це журналістика екстремальних подій⁵.

1. Архангельская Г.В., Анищенко Е.В. Изучение причин последствий тревожности среди различных групп населения в зоне радиационной аварии // Радиационная гигиена: Сб. науч. тр. / ЛНИИРГ. - Л., 1991. - С.54-60.
2. Книжников В.А. Радиационная безопасность на территориях, загрязненных в результате Чернобыльской аварии: порочный круг проблем // Мед. радиология. - 1992. - N 1. - С. 4-8.
3. Бугрим В.В. Чернобыльська аварія: її висвітлення неоднозначне // Журналіст України. - 1989. - N 4. - С.7-10.
4. Бугрим В.В. Социально-медицинские аспекты освещения Чернобыльских событий в средствах массовой информации // Медицина и средства массовой информации. - М., 1991. - С. 246-252.
5. Бугрим В.В. Журналістика екстремальних подій (Теоретико- прикладні аспекти) //Журналістика. Преса, телебачення, радіо: Респ. міжвід. наук. зб. - К.,1990.- N 22. - С.35-43.

М. В. Стефаніка
 Н. Укр. Ін-т

Саме тому в центрі дослідження були такі види інформаційної діяльності, як відображення чорнобильської катастрофи та вплив засобів масової інформації на потерпіле населення, а також розвиток комунікативних моделей (їх жанрової "зовнішньої" та лексичної "внутрішньої" форми) у динаміці за роками.

Об'єктом наукового дослідження стали вітчизняна преса з чорнобильської проблематики; програми українського телебачення і радіо за 1986-1996 рр; відповіді на анкети населення, яке проживає на забруднених територіях, щодо ефективності ЗМІ, оцінки поінформованості людей, їх медичної активності, рівня психоемоційної напруженості.

Особливості дослідження. Сучасне виробництво досягло технологій, складність яких обумовлює можливість аварій. Людство живе, усвідомлюючи реальну загрозу для свого здоров'я і навіть життя.

У 1986 році світ зіткнувся з незваною досі за масштабами і наслідками ядерною аварією, яка сталась на Чорнобильській атомній станції. Від наслідків аварії постраждало близько 3,7 мільйона чоловік, серед них 1,5 мільйони дітей, загальна кількість захворілих в результаті цієї трагедії - 50 тисяч чоловік. Безумовно, радіаційний фактор був головною причиною виникнення різних захворювань, але, як свідчать дослідження, тривале психосоматичне напруження через невизначеність ситуації, неусвідомлення ступеня реального ризику, а іншими словами через брак достовірної інформації, вплинуло на стан психічного здоров'я і ускладнило перебіг хвороб серед потерпілого населення. Журналістика має користуватись адекватними комунікативними моделями, які виробляються на основі досліджень різних видів інформаційної діяльності та соціологічних опитувань населення, що проводяться на потерпілих територіях.

Тривалий часовий проміжок досліджень - 1986 - 1996 рр. обумовлений необхідністю співставлення динаміки постчорнобильського інформаційного потоку зі змінами у психоемоційному стані потерпілого населення, які проявляються з плином часу, а також необхідністю визначення особливостей інформаційних періодів.

Предметом дослідження були матеріали вітчизняної преси, радіо- і телерадіопередачі з чорнобильської проблематики, комунікативні моделі преси постчорнобильського періоду, думка потерпілого населення щодо ефективності засобів масової інформації, свого самоточуття, занепокоєності проблемами, пов'язаними з наслідками аварії на ЧАЕС.

Мета роботи:

вивчення комунікативних моделей преси післячорнобильського періоду та семантичних полів чорнобильської катастрофи у співставленні з рівнем психоемоційної напруженості потерпілого населення.

Завдання роботи:

1. Кваліметрична оцінка матеріалів засобів масової інформації у динаміці, вивчення їх тематичної спрямованості, інформаційної значимості, авторства, експресивної забарвленості з точки зору впливу на психоемоційний стан населення.

2. Дослідження жанрових різновидів преси як комунікативних моделей, через які забезпечується "змістовий контакт" комунікатора і аудиторії.

3. Вивчення емоційного впливу семантичних полів явища, простору і часу чорнобильської катастрофи.

4. Визначення джерел інформації, ступеня поінформованості населення, причин невдоволеності інформацією та впливу інформаційного потоку на профілактичну активність і емоційну напруженість потерпілого населення.

Джерельна база. При написанні кандидатської роботи було використано кілька типів джерел:

- матеріали вітчизняної преси та програми українського радіо і телебачення 1986-1996 років;

опубліковані наукові праці, дослідження, пов'язані з інформаційним забезпеченням населення у післячорнобильський період, інформаційним фактором і техногенними катастрофами.

Стан досліджуваної роботи. Вивчення наукової літератури виявило незначну кількість робіт, які узагальнюють післячорнобильський досвід інформаційної діяльності засобів масової інформації за тривалий проміжок часу, що дозволив би співставити одержані результати досліджень зі змінами у поведінці потерпілого населення.

Весь невеликий доробок по темі можна поділити на дві групи: матеріали, що стосуються загальних питань щодо інформаційного фактора під час техногенних катастроф та матеріали про висвітлення чорнобильської аварії та її наслідків.

Серед наукових праць привертають увагу дослідження психологів Б. Річардсона, Д. Соренсена, Е. Содерстрема, які займаються вивченням реакції населення на стихійні і техногенні трагедії. Вони підкреслюють, що основним фактором, який визначає поведінку окремих осіб або груп людей у критичних ситуаціях є сприйняття ризику, яке залежить від поінформованості населення про загрозу ⁶.

Американський дослідник Lawrence Wallack зазначає, що засоби масової інформації можуть бути могутньою силою у зміцненні здоров'я населення. Він зауважує, що збалансоване поєднання соціального маркетингу і пропаганди у засобах масової інформації відіграють значну роль у справі зміцнення здоров'я населення. Планові зміни маркетингу продукт, ціна, реклама, місце - використовуються стосовно до конкретних проблем охорони здоров'я ⁷.

Інформаційна стратегія післячорнобильського періоду розглядалась в роботах В.В. Бутрима, який визначив матеріали засобів масової інформації післячорнобильського періоду як неоперативні, недостовірні, сенсаційні, такі, що спровокували кризу довіри, високий рівень

6. Ричардсон Б., Соренсен Д., Содерстром Е. Восприятие риска ядерной энергетики: социально-политические и социально-психологические аспекты // Общественные науки за рубежом. Сер.8 -М., 1989. N 1.- С. 13-14.

7. Wallack Lawrence Два подхода к укреплению здоровья с помощью средств массовой информации // Всемир. форум здравоохранения. - 1990. - Т. 11, N 2. - С. 3-12.

психоемоційної напруженості населення^{3,4,5,8}. Він зробив загальний огляд матеріалів ЗМІ за 1986-1992 роки і представив таку класифікацію інформаційно-психологічних періодів⁹: 1. 26-28 квітня 1986 р. - період інформаційного вакууму; 2. 29 квітня - 5-6 травня 1986 р. - період інформаційної блокади; 3. 6-14 травня 1986 р. - період інформаційного прориву; 4. 15 травня 1986 р. - 14 лютого 1987 р. - період інформаційного хаосу з негативними ефектами когнітивного дисонансу багатоканального сприйняття потоків повідомлень; 5. 15 лютого 1987 р. - 1 березня 1989 р. - період інформаційного розсекречування з ефектами відчуження журналістських матеріалів; 6. 1 січня 1990 р. - 31 грудня 1990 р. - період дослідницької інформаційно-психологічної діяльності ЗМІ і плюралістичного відображення громадської думки; 7. 1 січня 1991 р. - 31 грудня 1991 р. - період розслідування роботи преси, телебачення, радіо, відео і кінематографа; 8. 1 січня 1992 р. - квітень 1992 р. - період поглибленого і компетентного підходу, відносно відкритості матеріалів ЗМІ.

Він розглядає теоретико-прикладні аспекти нового напрямку діяльності вітчизняних ЗМІ - відображення екстремальних ситуацій в нашому житті. Дослідник зазначив, що синхронно з вадами інформаційної стратегії народжується діалектично-комунікативна зв'язка "факти-чутки".

Страх, відчай, тривога, шал, настороженість, байдужість, депресія - саме такі емоції виникають через незадоволеність індивідуально-інформаційних потреб людини. Емоція - потреба - інформація - це координати живої системи "людина - ЗМІ"⁵.

Дисертантом запропоновано цілком самостійну інформаційну періодизацію: - шість періодів, яким відповідали коливання обсягу інформації, певні особливості комунікативних моделей, групи факторів, які визначали інформаційну стратегію, динаміку рівня психоемоційної напруженості серед потерпілого населення. Зроблено аналіз інформаційних особливостей кожного періоду, комунікативних моделей, семантичних полів чорнобильської катастрофи.

Наукова новизна:

1. Вперше проведено повний квантитативний аналіз матеріалів преси з чорнобильської проблематики за період 1986-1996 рр. з точки зору впливу на стан тривожності населення як такий, що у співставленні з рівнем поінформованості населення, виявляє існування межі "впливу" інформації на аудиторію.
2. Вперше зроблена семантична оцінка публікацій у різні періоди як такі, що непокоїли населення.
3. Встановлено існування семантичних полів явища, простору і часу чорнобильської катастрофи як сфери дійсності, що сформувалась в мовній

8. Бугрим В.В. Обмен опытом. // Уроки Чернобыля. Информ. сб. Гостелерадио СССР. - М., 1990. - С.37-45.

9. Бугрим В.В. Информационно-психологическая периодизация отражения Чернобыльской катастрофы средствами массовой коммуникации // Актуал. пробл. ликвидации медицинских последствий аварии на Чернобыльской АЭС: Тез. докл. Укр. науч.-практ. конф., Киев, 21-23 апр. 1992 г. - К., 1992. - С. 34.

реальності у вигляді тематично об'єднаної сукупності лексичних одиниць.

Представлено характеристику лексичних одиниць - "внутрішню" форму комунікативної моделі - в різні післяаварійні періоди.

4. Виявлено існування межі "співпадання-неспівпадання" комунікативних форм вираження соціальної дійсності (умови, що склалися внаслідок аварії на ЧАЕС), яку передбачає комунікатор, з комунікативним досвідом читача, через який забезпечується "змістовий контакт", адекватне сприйняття явища, що зображується.

Методологічна основа дисертації

Дослідження інформаційної діяльності проводилось на основі методу контент-аналізу 11530 публікацій з 140 назв газет (серед них 5349 матеріалів української преси) та 1110 програм українського телебачення і радіо, які висвітлювали чорнобильські події.

Вивчався документальний інформаційний потік, сформований центральною пресою (газети, які видавались у Москві і поширювались в союзних республіках), республіканською українською, білоруською, російською та місцевою українською (газети Житомирської області), а також передачами Українського радіо і телебачення.

Категоріями контент-аналізу були:

1. Публікації з різних аспектів чорнобильської проблематики з авторами і без авторів, які відбирались з масиву вітчизняних газет.

2. Авторство матеріалів засобів масової інформації. Було визначено такі типи матеріалів: офіційні документи; матеріали державних і громадських діячів; матеріали вітчизняних та іноземних спеціалістів (в окрему групу було виділено публікації медиків як найбільш вагомі для збереження здоров'я і працездатності людей в умовах проживання на забруднених територіях), матеріали журналістів, кореспондентів; інформація ТАРС, РАТАУ, редакційна (без авторів). У передачах телебачення і радіо розглядався склад виступаючих.

3. Категорії населення, на яке розраховані публікації (за віком, професійною орієнтацією).

4. Проблемно-тематичний спектр матеріалів засобів масової інформації, який виявляв аспекти зацікавленості населення та предмет занепокоєння.

5. Жанрові різновиди публікацій.

6. Лексичні тематичні ряди одиниць та виразів, які формували семантичні поля чорнобильської катастрофи (явища, простору і часу).

У процесі виконання роботи був застосований кваліметричний аналіз обсягу матеріалів засобів масової інформації у динаміці, що дозволив уявити загальний обсяг інформаційного потоку в цілому і частоту уваги каналів засобів масової інформації до проблеми (періодичність виходу публікацій, програм радіо і телебачення), та газетних текстів, що з'ясувало характер відтворення події.

Використано семантичний аналіз документального інформаційного потоку, який виявляв його зміст. Зміст розглядався як сукупність текстових характеристик зображуваного об'єкту (аварія на ЧАЕС та її наслідки) і ставлення до нього комунікатора.

Було застосовано лексико-стилістичний та лексико-граматичний аналіз.

Щоб виявити ставлення населення, яке мешкає на забруднених радіонуклідами територіях, до засобів масової інформації, їх впливовість, рівень поінформованості населення по проблемі, рівень його профілактичної активності та емоційної напруженості, був застосований метод соціологічного опитування. Для цього розроблено спеціальні анкети з "інформаційним блоком запитань", в який входило вивчення:

- а) джерел інформації;
- б) зацікавленості населення в інформації про масштаби і наслідки аварії;
- в) ступінь довіри до офіційної інформації;
- г) причини незадоволеності інформацією;
- д) поінформованість населення про екологічні та медико-соціальні наслідки аварії;
- г) загальний рівень тривожності населення;
- д) вплив матеріалів засобів масової інформації на профілактичну активність населення.

Базою соціологічних досліджень були три райони Житомирської області - Овруцький, Олевський, Народицький. Ці райони згідно Закону України "Про правовий режим територій, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок чорнобильської катастрофи" знаходяться на контрольованих територіях і мають всі ознаки потерпілого від аварії регіону. Тобто можуть бути моделлю для вивчення ефективності інформування населення у післячорнобильський період та рівня психоемоційної напруженості. Контрольними (чистими) територіями обрано Сумський і Пирятинський райони Сумської і Полтавської області.

Соціологічне дослідження проводилось у динаміці на різних етапах післяаварійної ситуації, для чого було розроблено інструментарій - чотири соціологічні опитувальні анкети, які (крім інших запитань, передбачених іншими розділами комплексної роботи) містили блок запитань стосовно джерел інформації, задоволення інформацією про масштаби та наслідки аварії на ЧАЕС, загального рівня знань з питань радіаційної медицини та радіаційної гігієни, сприйняття населенням ризику для здоров'я радіаційної обстановки.

Для проведення соціологічних досліджень застосовувався вибірковий метод. Кількість одиниць спостережень вибіркової сукупності розраховано на основі загальноприйнятих методик. Вибірка характеризувала працездатне населення, яке зайняте в основних галузях народного господарства. Вона репрезентативна за статтю, віком, соціальним станом, місцем помешкання респондентів.

Соціологічні дослідження проводились протягом 1989, 1991, 1993, 1994, 1995, 1996 років в літній період на одному й тому ж контингенті людей (1200 респондентів) постійною групою інтерв'юєрів. Це дозволяє говорити про моніторинг соціологічних досліджень стосовно вивчення інформаційного фактору та психоемоційної напруженості, який давав постійну і репрезентативну інформацію про динаміку психологічних станів населення та ефективність одержуваної населенням інформації.

Дисертаційне дослідження виконане в результаті багаторічної розробки проблеми впливу інформаційного фактору на психоемоційний стан потерпілого населення виконувалось в межах "Комплексної екологічної програми досліджень наслідків аварії на Чорнобильській АЕС" (С.27 N держ. реєстрації 01.90. 0002663) згідно з Постановою колегії

Мінчорнобилю України N 19 від 14 травня 1992 "Про вивчення соціально-психологічних і правових аспектів ліквідації наслідків аварії". Робота є фрагментом наукових досліджень "Розробити систему постійного медико-соціального вивчення наслідків радіаційного впливу різної інтенсивності на здоров'я населення та їх первинної і вторинної профілактики" (N держ. реєстрації 01.90.0002663), "Оцінка медичних аспектів соціально-психологічної адаптації населення, що постраждало внаслідок аварії на ЧАЕС; розробка пріоритетних профілактичних реабілітаційних заходів по підвищенню її активності" (N держ. реєстрації 193U032349), та "Соціально-психологічні аспекти проведених контрзаходів та їх роль у формуванні громадського здоров'я" (N держ. реєстрації 0196U010101).

Теоретичне і практичне значення

Теоретичне значення полягає в тому, що :

1. Оцінено жанрові різновиди преси постчорнобильського періоду як "зовнішню" форму комунікативної моделі та лексико-граматичні одиниці і семантичні поля як її "внутрішню" форму, що забезпечують "змістовий контакт" між комунікатором та аудиторією, і встановлено існування межі "співпаданя-несліваданя" комунікативних форм з можливостями сприйняття аудиторії.

2. Зафіксовано існування специфічних семантичних полів чорнобильської катастрофи, сформульовано концепцію їх впливу на емоційний стан населення.

Практичне значення наукової роботи в тому, що результати дослідження, теоретичні висновки можуть застосовуватись у системі ЗМІ і системі охорони здоров'я для популяризації захисних заходів під час техногенних аварій та зменшення психоемоційної напруги, для подальших ліпвістичних, соціологічних і медичних досліджень, а також досліджень в галузі журналістики екстремальних ситуацій, можуть бути використані в навчальному процесі і журналістській практиці.

Матеріали кандидатської дисертації мали практичне значення:

- для системи Мінчорнобиля України і Міністерства охорони здоров'я України (представлені аналітичні огляди матеріалів преси у динаміці);
- для обласних центрів здоров'я та центрів інформації (представлені аналітичні огляди преси з чорнобильської проблематики для санітарно-освітньої роботи з населенням з метою зниження рівня психоемоційної напруги);
- для обласних центрів здоров'я та центрів інформації (розроблені методичні рекомендації "Інформаційні технології забезпечення населення знаннями з питань радіаційної гігієни");
- для Держтелерадіокомітету України (розроблено тематику передач з циклу "Школа радіаційної гігієни", підготовлено три програми);
- для преси (зроблено аналіз матеріалів овруцької районної газети "Зоря", газети "Вісник Чорнобиля" з точки зору сприяння медичній активності населення).

Апробація дисертаційної роботи відбулась на:

- Українській науково-практичній конференції "Чорнобиль і здоров'я людей" /Київ, 1993/;

- Українській науково-практичній конференції " Чорнобиль і здоров'я населення" /Київ, 1994/;
- Міжнародній науково-практичній конференції "Актуальні та прогнозовані порушення психічного здоров'я після ядерної катастрофи" (секція "Соціальний стрес як наслідок суперечливої інформації і шляхи його подолання) /Київ, 1995/ ;
- Науковій конференції молодих вчених, присвяченій 10-річчю Наукового центру радіаційної медицини АМН України "Проблеми радіаційної медицини після чорнобильської катастрофи" /Київ, 1996/.

Публікації.

Матеріали дисертації знайшли відображення у 3 наукових статтях, тзсх 4 науково-практичних конференцій, 3 телепередачах.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота викладена на 174 сторінках машинопису, складається з вступу, 6 розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку літератури, 5 додатків. Бібліографічний показник охоплює 209 джерел, серед них 179 вітчизняних і 30 іноземних. Робота містить 12 таблиць та 10 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Наслідки чорнобильської аварії вплинули на всі сфери людського буття, вони залишили свій слід і в мовній реальності, яка створювала образ ядерної аварії, що буде діяти на свідомість, психіку і поведінку людей не одного покоління.

Дослідницька робота присвячена вивченню впливу інформаційного фактора на психоемоційний стан населення, яке постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції.

Оскільки головними завданнями кандидатської роботи є оцінка кваліметричної характеристики обсягу матеріалів засобів масової інформації, їх тематичної спрямованості, авторства, жанрових різновидів, семантичних полів, ми досліджували два види інформаційної діяльності: а) відображення аварії на ЧАЕС та створення образу ядерної катастрофи засобами масової інформації; б) вплив інформації на аудиторію.

Кількісний і якісний аналіз матеріалів засобів масової інформації виявив особливості динаміки обсягу інформаційного потоку, характер відтворення аварії та її наслідків, а співставлення цього аналізу з результатами соціологічних досліджень показали ступінь адекватності інформації можливостям сприйняття населення, рівню психоемоційної напруженості, сприйняття ризику, профілактичної активності.

Обсяг інформаційного потоку української преси після аварійного періоду має таку динаміку (табл.1).

Таблиця 1 - Обсяг української преси з чорнобильської проблематики у динаміці.

Кількість публікацій української преси за роками											
1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	Всього
387	201	106	293	819	553	457	819	825	524	365	5349

Багатоплановий текстовий аналіз документального інформаційного потоку виявив шість періодів, які позначились на коливаннях обсягу інформації, особливостях проблематики і комунікативних моделей, факторах, що впливали на інформаційну стратегію (табл.2).

Таблиця 2 - Особливості комунікативних моделей

Інформаційний період	Проблематика	Комунікативні моделі		Фактори, що впливали на інформаційну стратегію
		Домінуючі жанрові форми	Домінуючі лексичні форми	
1. 1986 р. - інформаційний підйом	ліквідація аварії стан здоров'я ліквідаторів евакуація населення радіаційна ситуація	коротка інформація розширена інформація репортаж нарис	спеціальна лексика, що увійшла до повсякденного вжитку лексика, що залишилась спеціальною неологізми експресивна лексика та емоційно забарвлена у контексті аварії	реальна дійсність попит споживача наміри комунікатора
2. 1987 - 1 лютого 1989 - інформаційний спад	нормалізація радіаційної ситуації будівництво "саркофага" будівництво м. Славутича	коротка інформація розширена інформація репортаж, нарис хроніка подій	спеціальна лексика, що увійшла до повсякденного вжитку лексика, що залишилась спеціальною неологізми експресивна лексика та емоційно забарвлена у контексті аварії	наміри комунікатора
3. 2 лютого 1989-1991рр. - інформаційний пік	соціальна незахищеність населення і ліквідаторів погіршення стану здоров'я потерпілих радіаційна ситуація	інтерв'ю кореспонденція проблемна стаття критична стаття полемічна стаття	спеціальна лексика, що увійшла до повсякденного вжитку лексика, що залишилась спеціальною неологізми експресивна лексика та емоційно забарвлена у контексті аварії	реальна дійсність попит споживача
4. 1992 р. - інформаційна стабілізація	обговорення чорнобильських законів програма ліквідації наслідків аварії	інтерв'ю кореспонденція проблемна стаття полемічна стаття	спеціальна лексика, що увійшла до повсякденного вжитку експресивна лексика та емоційно забарвлена у контексті аварії	реальна дійсність попит споживача наміри комунікатора
5. 1993-1994 р. - інформаційний	погіршення стану здоров'я	інтерв'ю	спеціальна лексика, що увійшла до	реальна дійсність

сільск	потерпілих скорочення програми ліквідації наслідків аварії радіаційна обстановка	проблемна стаття критична стаття полемічна стаття	повсякденного вжитку експресивна лексика та емоційно забарвлена у контексті аварії	попит споживача
6. 1995-1996 рр. - інформаційна стабілізація	стан здоров'я потерпілих скорочення виплати пільг та компенсацій	інтерв'ю кореспонденція проблемна стаття полемічна стаття	спеціальна лексика, що увійшла до повсякденного вжитку експресивна лексика та емоційно забарвлена у контексті аварії	реальна дійсність попит споживача наміри комунікатора

Вивчення комунікативних моделей, їх жанрової "зовнішньої" та лексичної "внутрішньої" форм як таких, що забезпечують змісовий контакт між комунікатором і аудиторією, показало, що розвиток жанрів відбувався від простих інформаційних (коротка та розширена інформація, хроніка подій, нариси, репортажі) у перші інформаційні періоди до більш складних аналітичних (інтерв'ю, звіти про науково-практичні конференції, проблемні, критичні та полемічні статті, кореспонденції) у наступні періоди, а лексична динаміка, навпаки, мала тенденцію до спрощення.

Складні аналітичні жанри збільшували психологічну дистанцію між комунікатором і споживачем інформації, ускладнювали процес засвоєння інформації, разом з тим труднощі виникали і через вживання великої кількості малозрозумілої спеціальної лексики, термінів, одиниць вимірів, а також неологізмів. Набутий певний комунікативний досвід за перші післяаварійні роки, безумовно, сприяв розумінню і засвоєнню інформації, але загалом комунікативні моделі не відповідали адекватності сприйняття, посилюючи тривожність через інформаційну невизначеність ситуації. Виявлено існування "ефекту ножниць", коли комунікатор користувався мовними засобами, які не відповідали мовним ресурсам реципієнтів. Особливо це стосувалося сільської місцевості з невисоким рівнем загальної освіти, коли позитивний ефект інформаційного впливу не досягався через просте нерозуміння тексту.

В результаті текстового аналізу встановлено, що з перших днів аварії почали формуватись специфічні семантичні поля чорнобильської катастрофи - семантичне поле явища чорнобильської катастрофи, семантичне поле простору та семантичне поле часу чорнобильської аварії - для мовної позначки нової реальності, яка виникла внаслідок аварії на ЧАЕС. Нейтральна спеціальна і термінологічна лексика в контексті чорнобильських наслідків, яку люди співвідносили з власним здоров'ям і добробутом, набула експресивного забарвлення, впливаючи на емоційний стан потерпілого населення.

Процес формування семантичних полів тривав протягом всього поставарійного періоду, але найбільш активно він проходив у перший рік аварії та під час інформаційного піку 1990-1991 рр.

Проведене дослідження семантичних полів свідчить, що вони мають свої певні ознаки і властивості.

1. Семантичне поле явища чорнобильської катастрофи проявляє себе у семантичних полях простору і часу.

2. Семантичне поле явища чорнобильської катастрофи та семантичні поля простору і часу чорнобильської катастрофи функціонують у межах певної дійсності (аварія на ЧАЕС).

3. Семантичне поле має таку характеристику, як інтенсивність, яка залежить: а) від масштабності та значимості самого явища чи події, що утворили семантичне поле; б) від кількості лексичних одиниць, які заповнюють семантичне поле; в) від експресивності лексичних одиниць даного семантичного поля.

4. Семантичне поле має таку характеристику, як тривалість, яка залежить від періоду, протягом якого існує нова реальність або дана тема цікавить громадськість. Чим триваліший період впливу, тим сильніший і сам вплив. Проте існує певний часовий поріг, після якого сила впливу зменшується, або інтерес громадськості переміщується на інші проблеми.

Виявлено, що динаміка коливання інформаційного потоку співпадала з інтенсивністю заповнення семантичних полів чорнобильської катастрофи.

На основі контент-аналізу виділено основні лексичні тематичні ряди.

1. Реалії радіаційної аварії (ЧАЕС, ядерний реактор, РБМК, четвертий блок, машинний зал ЧАЕС, турбінний зал, некерована реакція ділення, уранові паливні стрижні, цирконієві труби, активна зона, конструкція активної зони, твели, радіаційна аварія, радіоактивний викид, радіоактивні аерозолі, радіаційна катастрофа тощо).

2. Радіологія (опромінення, доза опромінення, порогова доза, рівень опромінення, гранично допустимий рівень, гранично допустима доза, рівень радіоактивності, радіологічний контроль, радіологічні виміри; гамма-і нейтронне випромінювання, рентген, бер і т.і.).

3. Особи, які підпали під дію радіації (персонал станції, ліквідатори, пожежники, евакуйовані, переселенці, відселені, діти Чорнобиля, населення, яке проживає на забруднених внаслідок аварії територіях, потерпіле населення, чотири категорії осіб, що постраждали і т.і.).

4. Медичні аспекти аварії на ЧАЕС (променева хвороба, променевий опік, довготривалий стресогенний стан, радіофобія, лейкоз, онкозахворюваність, пересадка кісткового мозку, гематологічна захворюваність, генетичні зміни, радіопротектори, радіоблокатори).

5. Соціальні аспекти аварії (соціальна захищеність, пільги та компенсації, категорії потерпілого населення - I, II, III, IV стосовно виплат пільг і компенсацій та рівня забруднення території проживання, реєстр осіб, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, програма ліквідації медико-соціальних наслідків аварії на ЧАЕС і т.і.).

Першими почали активно заповнюватися ряди лексичних одиниць, які позначали реалії явища чорнобильської аварії, одиниці вимірів та особи, втягнуті в аварію (1-3 ряди); у 1990-1991 рр. активно заповнювався четвертий ряд; найпізніше сформувався п'ятий лексичний тематичний ряд (1991-1993 рр.).

Початок формування семантичних полів в перший рік по аварії став несподіванкою так само, як і сама аварія, а значить привніс у життя елемент дезадаптації. З перших днів людей починає оточувати незвична малозрозуміло мовна реальність.

В перші роки активно входить у повсякденний вжиток спеціальна лексика, терміни, утворюються неологізми, які у контексті аварії набувають агресивного експресивного забарвлення.

Наприклад, лексична модель заповнення семантичних полів 1986 року має такий вигляд (табл. 3).

Таблиця 3 - Лексична модель заповнення семантичних полів 1986 р.

Рік	Лексичні одиниці
1986 р.	<p>1. Спеціальна лексика, яка увійшла до повсякденного вжитку: ЧАЕС; ядерний реактор типу РБМК; четвертий блок ЧАЕС; турбінний зал ЧАЕС; радіаційна аварія; радіоактивний викид; радіаційний вибух; радіаційна пляма; радіаційна ситуація; радіозабруднені території; радіоактивні відходи; дози опромінення; радіоактивне випромінювання; порогова доза; рівні опромінення; гранично допустимий рівень; радіологічний контроль; радіоактивний йод; стронцій-90; цезій-137; радіація; радіонукліди; індивідуальні дози опромінення; колективні дози опромінення; дезактивація; зовнішнє опромінення; внутрішнє опромінення; радіаційне забруднення продуктів харчування; дозиметр, радіолічильник; променева хвороба; променевиї опік; лейкоз; пересадка кісткового мозку</p> <p>2. Лексика, яка залишилась спеціальною: некерована реакція ділення; уранові паливні стрижні; реакторні графітні стрижні; популяційна експозиційна доза опромінення; активна зона реактора; твели; Ки/ кв.км.; мЗв; сЗв; рентген; гамма- і нейтронне випромінювання; період піврозпаду; бер - біологічний еквівалент рентгена; короткоживучі і довгоживучі радіонукліди; гамма- і бета опромінення</p> <p>3. Неологізми: зона відчуження; 30-км зона; зона радіоактивного забруднення; "ліквідатори"; "саркофаг"; "могильники"; "радіоактивне кладовище"; діти Чорнобиля; "Рудий ліс"; об'єкт "Укриття"; чорнобильські евакуйовані; чорнобильські переселенці; будівельний майданчик ЧАЕС</p> <p>4. Експресивна лексика та емоційно забарвлена у контексті чорнобильської аварії: пожежники, які боролись з радіоактивним вогнищем; персонал чорнобильської аварійної зміни; чорнобильські евакуйовані; населення, яке проживає на забруднених радіонуклідами територіях внаслідок аварії на ЧАЕС; потерпіле населення; перші страшні години аварії; "мирний" атом</p>

Після 1992 року значна кількість спеціальної лексики вже була засвоєна населенням, неологізми майже не утворювались, експресивність лексики дещо знизилась (табл. 4).

Марков М.А. відзначав, що на інформаційну стратегію впливають три групи факторів - реальна дійсність, попит споживача, наміри комунікатора,

найбільш сприятливою є збалансована дія всіх трьох¹⁰.

Таблиця 4 - Лексична модель заповнення семантичних полів
1995 - 1996 рр.

1995- 1996 рр.	<p>1. Спеціальна лексика, яка увійшла до повсякденного вжитку: соціально-психологічна реабілітація після Чорнобиля; реабілітація навколишнього середовища; постчорнобильський синдром; довгостроковий стресогенний стан; прогноз чорнобильських наслідків; альтернативні джерела енергії;</p> <p>2. Лексика, яка залишилась спеціальною: змінений соціокультурний ландшафтний простір внаслідок аварії на ЧАЕС; генофонд людської популяції; реакції психічної дезадаптації; багатофакторний вплив чорнобильської катастрофи; радіоекологічний, соціально-гігієнічний та психологічний чинники дії чорнобильської катастрофи; вегетосудинна дистонія; лімфоаденопатія; гіперплазія щитовидної залози; радіоімунні показники; вимірювання інкорпорованого цезію; реконструйовані дози; активні і пасивні моделі механізмів виживання; правова система відповідальності за ядерну шкоду; система правового забезпечення ядерної безпеки масштабам збитків, що завдані чорнобильською катастрофою; юрисдикція судів країни - учасниці конвенції, на території якої стався ядерний інцидент</p> <p>4. Експресивна лексика та емоційно забарвлена у контексті чорнобильської аварії: співтовариство приречених; постчорнобильське відчуття безпорадності; довготривала психоемоційна напруженість; Чорнобиль - особиста трагедія кожного; крах картини світу, способу життя через Чорнобиль; Чорнобиль - глобальне, багатофакторне, гіперскладне явище; Чорнобиль - початок ери ядерної ідеології, що остаточно розвіяла міф про "мирний атом"; атомна енергетика - глухий кут нашого розвитку; Україна вісім років пожинає плоди атомної катастрофи; "слід Чорнобиля" пройде всіма періодами життя, викликаючи зростання захворюваності, особистих трагедій і конфліктів, поганого соціального самопочуття, приреченості, утриманства; "антиатомні" акції преси; Чорнобиль - холодний душ, що протверезив нас</p>
-------------------	--

10. Марков В.А. Контент-анализ в комплексном исследовании функционирования прессы: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. фил. наук /Моск. ун-т. -М.,-1974. - С.15-16.

Текстове аналітичне дослідження інформаційного потоку з'ясувало, що після аварії їх вплив не був оптимальним, в залежності від періоду переважав вплив якихось окремих факторів (табл. 2).

Наприклад, інформаційна стратегія першого інформаційного періоду формувалась під тиском реальної дійсності (виникнення аварії на ЧАЕС), намірів комунікатора (применшити шкоду від аварії), менше враховувався попит споживача (дізнатися правду про масштаби та наслідки чорнобильської аварії).

У 1987-1989 рр. домінували наміри комунікатора, що призвело до пугучого стримування надходження інформації.

На інформаційну стратегію періоду інформаційного піку (1990-1991 рр.) вплинули в основному фактори попиту споживача і реальної дійсності (дійсна радіаційна ситуація, зростання захворюваності серед потерпілого населення, соціальна незахищеність), що призвело до шквалу всілякого роду інформації, в тому числі перекрученої, науково необгрунтованої, сенсаційної.

У періоди стабілізації діяли всі три фактори, але вони не завжди зрівноважували і доповнювали один одного.

Під час другого інформаційного сплеску (1993-1994 рр.) на інформаційну стратегію впливали фактори реальної дійсності (загострення економічної кризи, скорочення програми по ліквідації наслідків аварії, виплати пільг і компенсацій) і попит споживача (дізнатися про майбутнє програм соціального захисту і долю, яка очікує потерпілих).

Уявлення про рівень психоемоційної напруженості серед населення забруднених територій дали результати соціологічного опитування потерпілого населення. У 1993 році "загалом відчували тривогу" - 22,1% опитаних, у 1994 році - 16,7%, у 1995 році - їх було всього лише 1%, у 1996 році - 3%. "Вважали ситуацію небезпечною для здоров'я" у 1993 році - 50,2%, у 1994 році - 45,5%, у 1995 - 50 %, у 1996 - 61,7%. "Відчували тривогу, тому що не володіли інформацією повною мірою" у 1993 році - 13,5%, у 1994 році їх було - 24,4%, у 1995 - 20 %, у 1996 - 15% опитаних.

Графік демонструє, що показник тривожності "загалом відчуваю тривогу" за три роки значно знизився з 22,1 % у 1993 році до 1 % у 1995, у 1996 році він трохи піднявся до 3%. Показник тривожності - "вважаю ситуацію небезпечною для здоров'я" - протягом трьох років залишався майже однаково високим. Показник - "відчували тривогу, тому що не володіли інформацією" - залишався досить високим, але мав тенденцію до зменшення (рис. 1).

Виявлена певна залежність показників "загалом відчуваю тривогу" і "відчуваю тривогу, тому що не володію інформацією" від коливань інформаційного потоку та заповнення семантичних полів (ці два останні співпадають) (рис.2,3).

Наприклад, у 1986-1989 рр. правда про аварію приховувалася, що викликало зростання показників "загалом відчуваю тривогу" та "відчуваю тривогу, тому що не володію інформацією" у 1989 році .

У 1990-1991 рр. відбувається інформаційний підйом, йде насичення інформацією, що призводить до зменшення загального рівня тривожності, але водночас зростає рівень показника тривожності "відчуваю тривогу, тому що не володію інформацією" внаслідок того, що інформація суперечлива,

особ'єктивна, часто науково необґрунтована, неадекватна можливостям сприйняття населення.

У 1992 р. - період певної стабілізації внаслідок прийняття чорнобильських законів та реалізації програми ліквідації наслідків аварії.

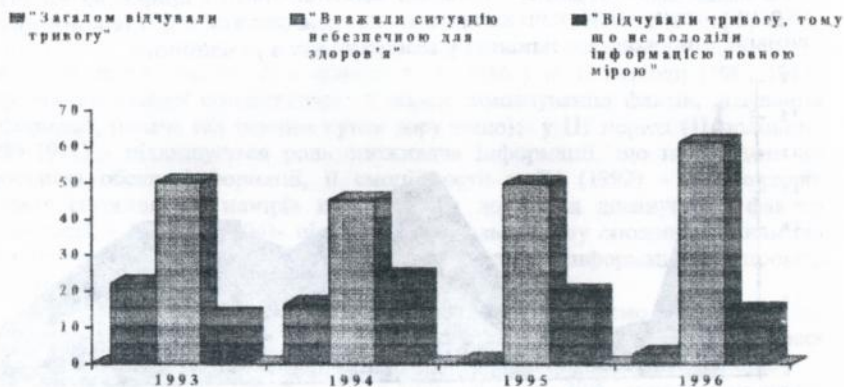

Рисунок 1. - Рівень психоемоційної напруги у динаміці за 1993-1996 роки (в %).

1993-1994 рр. - новий інформаційний сплеск, який позначився на зростанні загальної тривожності та тривожності через те, що населення не володіло інформацією повною мірою. Це сталося в результаті загострення економічної кризи, вирішення скоротити програму ліквідації наслідків аварії, невизначеності і нестабільності ситуації.

1995-1996 рр. характеризуються стабілізацією інформаційного потоку і рівня загальної тривожності та тривожності через брак інформації внаслідок прийняття рішень стосовно пільг і компенсацій, вирішення майбутнього ЧАЕС.

Можна побачити запізнення реакції населення на коливання інформаційного потоку і динаміку заповнення семантичних полів. Це відбувається через те, що для засвоєння одержаної інформації потрібен певний час. Цей час збільшується при неадекватності комунікативних моделей (їх жанрової і лексичної форм) до можливостей сприйняття аудиторії.

Вивчався також показник тривожності "вважаю ситуацію небезпечною для здоров'я", який був дуже високий протягом всього післяаварійного періоду, але залежності від динаміки інформаційного потоку та семантичних полів не виявлено.

Однією з найважливіших особливостей великомасштабної радіаційної аварії є вагома роль інформаційного фактора як такого, що формує сприйняття ризику, впливає на психоемоційну напруженість населення.

Варто підкреслити наступне:

- серед агресивних чинників, що виникли внаслідок аварії на ЧАЕС і можуть негативно вплинути на здоров'я населення, його профілактичну активність, інформаційний фактор посідає одне з головних місць;
- соціологічні дослідження підтверджують нашу позицію щодо необхідності вивчення інформаційного фактора у формуванні здоров'я населення, що підпало під дію радіаційного чинника;
- інформаційний фактор за своїми особливостями і природою входить в окрему групу найбільш впливових на психоемоційний стан факторів і вимагає глибокого дослідження у взаємозв'язку з радіаційним.

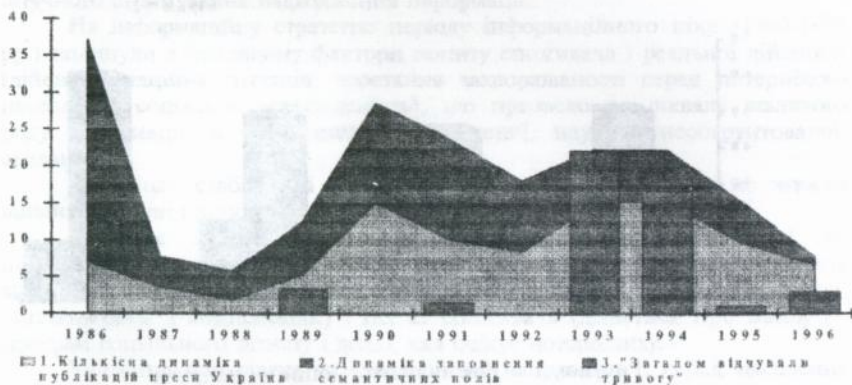

Рисунок 2.- Стіввідношення динаміки публікацій і семантичних полів з рівнем тривожності потерпілого населення (в %)

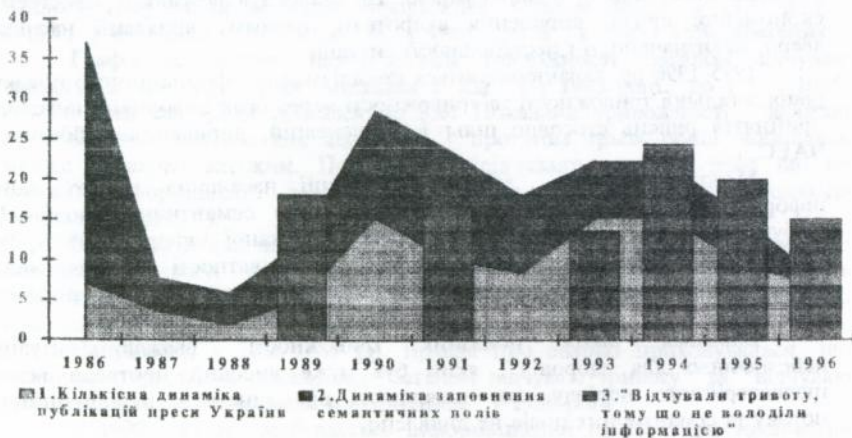

Рисунок 3.- Стіввідношення динаміки публікацій і семантичних полів з рівнем тривожності потерпілого населення (в %)

Отже, можна зробити такі висновки.

1. Кваліметричний аналіз документального інформаційного потоку, сформований вітчизняними засобами масової інформації з проблем чорнобильської аварії, виявив 6 інформаційних періодів та певну відповідність інформаційного потоку тенденції коливань психоемоційної напруженості населення.

Встановлено, що вплив трьох основних факторів, які визначають інформаційну стратегію (реальна дійсність, попит споживача інформації, наміри того, хто створював інформацію), у різні періоди не був однаковим, і вони не доповнювали один одного: у I (1986) та II періоди (1987-1988) переважали наміри комунікатора (звідси замовчування фактів, дозування інформації, подача під певним кутом зору тощо); у III період (II половина 1989-1991) - підвищується роль споживача інформації, що призводить до зростання обсягу інформації, її емоційності; у IV (1992) - до факторів попиту споживача і намірів комунікатора додається домінуючий фактор реальності; у V (1993-1994) - підвищується роль попиту споживача і намірів комунікатора; у VI (1995-1996) діють три фактори, інформаційний простір стабілізується.

2. На основі соціологічних досліджень встановлено, що головним джерелом інформації для населення після аварії були засоби масової інформації. Текстовий аналіз виявив авторський склад публікацій: - кореспонденти 48,3% (союзна преса 1986-1991) та 30% (українська преса 1986-1996); - медпрацівники - 19,1% (союзна) та 27% (українська); - фізики - 9,5% та 12,7%; - біологи - 4,3% та 7,3%; - гідрометеорологи - 4% та 9% (відповідно).

3. Встановлено, що існує високий рівень сприйняття радіаційного ризику не тільки на забруднених територіях, а й на контрольних ("чистих"), що свідчить про обумовленість його інформаційним фактором, це підтверджується і високим рівнем зацікавленості населення в інформації з питань радіаційної медицини та наслідків аварії на ЧАЕС (79,8% опитаних хотіли б поліпшити свої знання).

4. Встановлено, що головні проблеми, які висвітлювалися засобами масової інформації, відтворювали основні мотиви і причини тривожності населення на різних етапах післяаварійного періоду, а саме - радіаційна ситуація, стан здоров'я, соціальний захист.

5. Встановлено, що жанрові різновиди розвивались від простих інформаційних до складних аналітичних, які збільшували психологічну дистанцію між комунікатором і аудиторією, а лексичні одиниці, навпаки, мали тенденцію до спрощення - це визначило особливості комунікативних моделей.

6. Встановлено, що після аварії на ЧАЕС у мовній реальності утворилися специфічні семантичні поля - семантичне поле явища радіаційної катастрофи, семантичне поле часу та семантичне поле простору чорнобильської катастрофи, які мають свої лексичні тематичні ряди. Інтенсивність заповнення залежить від зацікавленості громадськості проблемами наслідків аварії, широти проблемно-тематичного спектра, мовних засобів комунікатора. Сформульовано концепцію їх впливу на психоемоційний стан людини.

7. Встановлено, що джерела інформації та ступінь поінформованості вплинули на рівень профілактичної активності населення забруднених

територій. Динаміка профілактичної активності співпадає з інформаційною насиченістю потоку.

Встановлено, що використання елементів соціального маркетингу і пропаганди є складовою частиною системи усунення психологічних і практичних перешкод, які заважають населенню додержуватись норм і правил поведінки в умовах помешкання на забруднених територіях.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

1. В.А. Приліпко, З.А.Безверхая Медико-социальные аспекты публикации о зоне отчуждения в отечественной прессе //Науково-техн. зб. "Проблеми чорнобильської зони відчуження". Вип. 3. - К.: Наук. думка, 1996. - С. 224-229.
2. В. А. Приліпко, З. А. Безверха, І. В. Бондаренко, Ю. Ю. Озерова, Л. А. Тарасова, В. І. Федорченко Деякі соціально-психологічні та інформаційні аспекти дозообмежуючих заходів // Науково-техн. зб. "Проблеми чорнобильської зони відчуження". Вип. 4. - К.: Наук. думка, 1997. - С. 220-226.
3. Z. Bezverkhaya Information in post-Chernobyl period - one of psycho-emotional strain reasons among affected population // Jornal of chemical research (Social Aspects). Kuleuven, Societe Francaise de Chimie, 1997. -P.846-849.
4. В.П. Ференц, З.А. Безверха Харчування в умовах підвищеного радіаційного фону // Школа радіаційної гігієни: Телепередача гол. ред. наук.-попул. та навч. програм УТ, ефір 8.07.90 по УТ.
5. З.А. Безверха Фармакологія і радіація // Школа радіаційної гігієни: Телепередача гол. ред. наук.-попул. та навч. програм УТ, ефір 31.07.90 по УТ.
6. З.А. Безверха Вплив малих доз радіації на організм людини // Школа радіаційної гігієни: Телепередача гол. ред. наук.-попул. та навч. програм УТ, ефір 10.10.90 по УТ.
7. З.А.Безверхая, И.В.Бондаренко Аналитический обзор публикаций прессы по чернобыльской проблематике за 1986-1992 гг. //Чернобыль и здоровье людей/ Тез. докл. науч.-практ. конф. 20-22 апреля 1993 г. Ч. 1. - К., 1993. - С. 24-25.
8. З.А.Безверха Кваліметричне та семантичне дослідження матеріалів української преси з чорнобильської тематики за 1993 рік //Чернобыль и здоровье населения / Тез. докл. науч.-практ. конф. 25-26 апреля 1994 г. Т. 1. - К., 1994, - С.71-72.
9. Інформаційні технології забезпечення населення знаннями з питань радіаційної гігієни: Методичні рекомендації В.А. Приліпко, З.А. Безверха, І.В. Бондаренко, А.Р. Уваренко / НЦРМ АМН України, УЦНМІ; К., 1995. - 19 с.
10. З.А. Безверхая Информационная стратегия постчернобыльского периода - одна из причин психоэмоциональной напряженности среди пострадавшего населения // Актуальные и прогнозируемые нарушения психического здоровья после ядерной катастрофы в Чернобыле / Тез. докл. междунар. конф. 24-28 мая 1995 г., Украина, Киев. - К., 1995. - С. 170.
11. З.А. Безверха Особливості комунікативних моделей преси післячорнобильського періоду // Проблеми радіаційної медицини після чорнобильської катастрофи: Тез. докл. ювілейної наук.-практ. конф.

молодих вчених, присвячена 10-річчю НЦРМ АМН України, Київ, 2-4 жовтня 1996 р., К., 1996. - С.1-2.

АННОТАЦИЯ

Безверхая З.А. Жанровые и лексико-стилистические особенности материалов прессы по проблемам чернобыльской аварии на основе их квалиметрического и семантического анализа.

Диссертация представлена в форме рукописи на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.08 - журналистика.

Защита состоится в Институте журналистики Киевского университета имени Тараса Шевченка.

В соответствии с основными задачами кандидатской работы исследовались два вида информационной деятельности: отражение аварии на ЧАЭС и ее последствий, создание образа ядерной катастрофы средствами массовой информации и влияние информации на пострадавшее население.

Проведено сопоставительное изучение информационного фактора на основе контент-анализа материалов отечественной прессы, украинского радио и телевидения за 1986-1996 гг. и данных социологических исследований, которые проводились среди пострадавшего населения Овручского, Олевского, Народицкого районов Житомирской области.

Выявлены: периодизация информационного потока, формирование специфических семантических полей чернобыльской катастрофы, соответствие тенденции колебаний информационного потока и семантических полей с динамикой психоэмоциональной напряженности пострадавшего населения.

Особенностью информационной стратегии послеаварийного периода является реальное существование и осознание населением риска для здоровья и жизни людей. Эта особенность должна учитываться новой ветвью журналистики - журналистикой экстремальных ситуаций, механизмы воздействия которой изучены недостаточно и отличаются от привычных, учитывая элемент риска.

ANNOTATION

Z.A. Bezverkhaya The genre and lexical style peculiarities of press materials concerning the problems of Chernobyl disaster on the base of their qualimetric and semantic analysis.

The thesis in manuscript form is presented for the candidate degree in Philology specializing in Journalism - 10.01.08.

The defense of the dissertation is to take place at Kyiv Institute of Journalism (Taras Shevchenko University).

There were analysed two kinds of information activity in conformity with main tasks of dissertation: reflection of Chernobyl disaster and its aftermaths, creation of nuclear catastrophe image by mass media and influence of information on harmed population.

It is made comparative studying of information factor on the base of content-analysis of materials of Ukrainian press, radio and television during the 1986-1996 and data of sociological researches among the harmed population of Ovruch, Olevsk, Narodichi districts of Zitomir region.

It is found periodization of information stream, forming of specific semantic fields of Chernobyl disaster, conformity of tendency of changes in information stream and semantic fields with dynamics of psycho-emotional tension of population.

The peculiarity of information strategy of post-catastrophe period is real existence of risk to health and life of people and their understanding of this risk. This peculiarity created the journalism of extremal situations and the mechanisms of influence of this journalism are slightly studied and they differ from the habitual mtchanisms, because of risk element.

Ключові слова: матеріали засобів масової інформації післячорнобильського періоду, інформаційна періодизація, проблемно-тематичний спектр, жанрові і лексичні форми, комунікативні моделі, есмантичні поля чорнобильської катастрофи, психоемоційна напруженість, журналістика екстремальних подій.

V3C10

АВ 37.884

СП "Різо-Принт"

Віддруковано на різнографі з готових оригіналів. Тираж 100 прим.
Адреса: м. Київ, вул. Дмитрівська, 30, тел./факс (044) 216 4298, 216 5431.